

➤ Metalepsis horjuttaa ja sisäistekijä
vakauttaa kerronnan ja tarina-
maailman rakenteita Kalevala-
muunnelmassa *Pohjan akka*

—

Elli-Mari Ahola

S

—

eija Vilénin romaanissa *Pohjan akka* (2012, tästä eteenpäin PA) kerronnan rakenne on monitulkintainen. Romaanin tapahtumat sijoittuvat nyky-Suomen kaltaiseen tarinamaailmaan ja osin myös *Kalevalaan* perustuvaan toiseen maailmaan. Kertoja on useampia, ja sekä kerronnan tasot että maailmat risteävät keskenään. Teoksen keskeisin kertoja on vanhainkodissa asuva Louhi, entinen Pohjan emäntä. Lisäksi teoksessa on kolmannen persoonan kertoja ja useita sisäkkäiskertoja. Kertojien keskinäisten suhteiden määrittäminen on haastavaa, sillä kerronnassa on runsaasti metalepsiksiä, jotka hämärtävät kertojien hierarkkisia suhteita niin paljon, että kerronnan rakenne jää tulkinnanvaraiseksi. Tilanne muistuttaa Pekka Tammen (1992, 130) havaintoa, jonka mukaan tulkinta voi tuottaa samasta tekstistä erilaisia kerronnan kommunikaatio-rakenteita. *Pohjan akassa* valittu tulkinta rakenteesta tuottaa edelleen erilaisia tulkintoja teoksen maailmoista ja merkityksestä. Syntyvä tilanne koettelee tarinamaailman rajoja. Tarkastelen tässä artikkelissa Vilénin romaanin metalepsisten monitulkintaiseksi muuttamaa kerronta- ja maailmarakennetta ja osoitan, että rakenne hahmottuu merkityksellisenä kokonaisuutena, kun se tulkitaan osana sisäistekijän tasoa yhdessä teoksen intertekstuaalisen Kalevala-suhteen kanssa.

Sisäistekijä on Wayne Boothin (1983, 71) käsite tekstin tekijästään luomalle kuvalle. James Phelanin (2005, 45; 2011, 119) mukaan sisäistekijä vastaa tekstin kokonaisuudesta. Sisäistekijän roolia metalepsiksessä ei aiemmin ole tutkittu. Analyysini osoittaa, että sisäistekijän käsite avaa uusia mahdollisuuksia kompleksisen kohdeteoksen relevanttiin tulkintaan, eli käsitteen tuomisella metalepsistutkimuksen osaksi on lisäarvoa. Kun Gerard Genette (1980, 234–236) käsitteisti metalepsiksen, se tarkoitti kerronnan tasojen risteämistä, eli sitä, että kertoja sekaantuu kertomansa tarinan tasoon tai henkilöahmo kertojan tasoon. Sittenkin metalepsiksen tutkimus on keskittynyt yhä enemmän maailmojen risteämiseen. Sellaisetkaan teoretisoinnit, joissa metalepsiksen vaikutus tarinamaailmaan on huomioitu (ks. esim. Ryan 2006; Wolf 2005) eivät tarjoa riittäviä välineitä kuvata niin monimutkaista kerronnan tasojen ja maailmojen hämärtymistä kuin *Pohjan akan* rakenteessa on. Kuten Marie-Laure Ryan (2016, 15) on todennut, lukija rakentaa tarinamaailman kertojalta saamansa tiedon pohjalta. Kun tieto on ristiriitaista, maailmanrakentaminen vaikeutuu. Jo Genetten (1980, 236) toteamus, että metalepsis aiheuttaa särön todellisuuden vaikutelmaan, kuvaa samaa ilmiötä, jota nykyteorian valossa kutsun tarinamaailman horjumiseksi. Metalepsiksen tarkastelussa on tyypillistä nostaa keskiöön joko maailmojen (ks. Lutas 2016; Ryan 2004; 2006) tai kerronnan tasojen (ks. Fludernik 2003; Klimek 2011) rajanylitykset. *Pohjan akan* kompleksisen rakenteen tulkittamiseksi niitä on tarkasteltava kiinteässä suhteessa toisiinsa. Kun metalepsikset horjuttavat kerronta- ja maailmarakennetta, suhde *Kalevalaan* toimii koossapitävänä vastavoimana. Teos on Kalevala-muunnelma eli adaptaatio, joka Linda Hutcheonin (2013, 6–7) määritelmän mukaan on samalla

versio toisesta ja itsenäinen teos. Kuten Tammi (1991, 69; ks. myös Genette 1997, 5) on todennut, intertekstuaalinen viite tuo tulkintaan mukaan alkuperäisen teoskokonaisuuden, ja merkitys syntyy kokonaisuuksien välisessä suhteessa, mikä pätee myös adaptaation tarkastelun lähtökohtana. Kun intertekstuaalisuutta ja kokonaisrakennetta tarkastelee sisäistekijän työkaluina, kertojien ja maailmojen monitulkintaisuus saa sisäistekijän tarkoittamia merkityksiä.

Kerronta, tarinamaailma ja metalepsis

Seymour Chatmanin (1978, 19) vakiintuneesta tavasta jaotella kertomus tarinaksi ja kerronnaksi on johdettavissa tarinamaailman määritelmä: tarinamaailma sisältää tarinan tapahtumat, henkilöt ja ympäristön. Ryanin (2001, 15) määritelmä on samankaltainen. Sen mukaan tarinamaailma on ajallis-paikallinen ympäristö, joka voi toimia olentojen asuinpaikkana. Kuten Ryan (2016, 11–12) huomioi, nykyiset tarinamaailman teoretisoinnit haastavat perinteisen ajattelun, jonka mukaan yksi teksti sisältää yhden maailman. Tekstistä hahmottuu yleensä yksi keskeinen, varsinainen tarinamaailma, mutta sen lisäksi voi olla muita maailmoja, esimerkiksi eri kertovilla tasoilla. Liviu Lutas (2016, 30; ks. myös Hietasaari 2007, 46; Malmio 2008, 165) on huomauttanut, että jo Genetten alkuperäinen metalepsiksen määrittely sisältää ajatuksen maailmojen välisyydestä, koska siinä eritellään maailmat, jossa ja josta kertoja kertoo. Tätä konkretisoi pinomalli, jonka Ryan (2004, 440) esittää metalepsisteoriansa yhteydessä. Siinä jokaisella kertovalla tasolla on oma maailmansa. Mallin yhteydessä hän ei erittele kerronnan tasojen maailmojen suhdetta tarinamaailmaan. Käsitykseen tarinamaailmasta, jota eri toimijat rakentavat yhdessä, viittaa se, että Ryanin (2001, 101–102, 104) mukaan henkilöhahmoilla on sisäiset maailmat, jotka ovat heidän henkilökohtaisia versioitaan tarinamaailmasta. Myöhemmin Ryan (2006, 205) lisäsi malliinsa huomautuksen, että uusi kertoja voi laajentaa entistä tarinamaailmaa tai luoda uuden.

Ryan jakaa metalepsiksen kahteen tyyppiin: retoriseen, joka tekee tilapäisesti näkyväksi kerronnan tasojen rajat, ja ontologiseen, jossa rajat rikkoutuvat. Retorinen metalepsis ei riko maailmojen rakenteita pysyvästi kuten ontologinen, joka rakenteita rikkoessaan poistaa kahden maailman rajan. Hän määrittelee retorisen metalepsiksen tiukasti niin, että siinä eri tasolla sijaitsevat kertoja ja henkilöhahmo puhuvat toisistaan, mutta eivät toisilleen. (Ryan 2006, 206–208.) *Pohjan akassa* on paljon metaleptistä kommunikaatiota, joka ei mahdu retorisen metalepsiksen määritelmään, mutta jolle ontologisen metalepsiksen käsite on liian jyrkkä. Kumpikaan käsite ei kuvaa metalepsiksiä, joissa eri tasojen toimijat kommunikoivat keskenään ilman, että alkaisivat pysyvästi jakaa yhteistä maailmaa. Ollakseen käyttökelpoinen kohdeteoksen analyysissä retorinen metalepsis vaatii laajentamisen koskemaan kerronnan tasojen välisiä puhutteluja. Tähän suuntaan määrittelyä on vienyt Karin Kukkonen (2011a, 9; 2011b, 223), joka sisäl-

lyttää retoriseen metalepsikseen puhuttelut ja asettaa ontologisen metalepsiksen vaatimukseksi konkreettisen toiseen maailmaan siirtymisen. Toinen tapa laajentaa Ryanin jaottelua on paradoksi. Werner Wolfin (2005, 89–91) mukaan ontologinen metalepsis sisältää paradoksin eli maailmatasoihin liittyvän odotuksenmukaisuudesta poikkeamisen. Myös Joonas Sääntti (2020a, 297) korostaa paradoksia metalepsiksen luonteessa. Wolf ei määrittele tarkemmin retorista metalepsistä, mutta jos ontologisen metalepsiksen vaatimus on paradoksi, voi retorisen metalepsiksen määritelmää laajentaa koskemaan tasojen välisiä keskusteluita, joihin ei liity paradoksia. Paradoksiton metalepsis lähestyy Monika Fludernikin (2003, 393) ajatusta, että kaikki metalepsikset eivät välttämättä aiheuta ontologista häiriötä tarinamaailmassa.

Moni metalepsis aiheuttaa maailmoissa hienovaraisempia muutoksia kuin sulautuminen. *Pohjan akassa* tällä tavalla toimivat metalepsikset palautuvat kerronnan hierarkian ja tarinamaailman väliseen suhteeseen. Kukkonen (2011a, 8) korostaa hierarkian merkitystä metalepsiksissä, ja Klimek (2011, 34–37) on havainnut monimutkaisten metalepsisten hämärtävän kerronnan hierarkiaa. Kertovien tasojen epäselvyys vaikuttaa tarinamaailmaan. Kuten tapahtumat, ympäristö ja henkilöt kuuluvat tarinamaailman määritelmiin, kertoja kuuluu lähes kaikkiin kertomuksen määritelmiin. Phelanin (2005, 18) mukaan kertomus on sitä, että joku kertoo jotakin jollekin jossain tilanteessa ja tarkoituksessa. Kertomuksessa voi olla sisäkkäisiä kertovia tasoja. Genetten (1980, 228) mukaan sisäkkäinen taso syntyy, kun kertomuksen sisällä aloitetaan toinen kertomus. Paitsi sisäänpäin, kertovat rakenteet laajenevat kertojasta ulospäin. Useiden teoreetikoiden (ks. esim. Booth 1983, 158–159; Chatman 1978, 149–151; Phelan 2005, 47–49) mukaan korkeimpana toimijana kerronnan rakenteessa on sisäistekijä, joka on tärkeä erityisesti epäluotettavan kerronnan tapauksessa: sisäistekijän tarkoittama merkitys tulee esiin, kun kertojan sanoma on ristiriidassa tekstin kokonaisuuden välittämän sanoman kanssa. Analyysissani sisäistekijän käsite osoittautuu tarpeelliseksi monitulkintaisen kokonaisrakenteen temaattisten merkitysten osoittamiseksi.¹ Boothin-Chatmanin malli on osuva kuvaus kerronnan hierarkiasta: Tekstin korkeimman tason toimijat ovat sisäistekijä ja sisäislukija, jotka kommunikoivat epäsuorasti tekstin välityksellä. Suoraan keskenään kommunikoivat kertoja ja yleisö ja niiden alapuolella teoreettisesti rajoittamaton määrä sisäkkäisiä kertoja ja yleisöjä. (Tammi 1992, 23–25.) Vaikka malli on tausta-ajatuksestaan yleinen, eli sen avulla voi lähtökohtaisesti tarkastella mitä tahansa kertovaa tekstiä, kaikki tekstit eivät sitä noudata. Mallin luonut Tammi (mt., 26) toteaa, että perusrakenteiden ymmärtäminen on edellytys yksilöllisten poikkeusten ymmärtämiselle. Malli sopii lähtökohdaksi analyysilleni, sillä rakenteeltaan monitulkintaisen kohdeteoksen vertaaminen standardimalliin mahdollistaa rakenteen poikkeusten havaitsemisen ja tulkittamisen.

Sisäistekijän käsite on kiistelty. Tämän artikkelin kannalta olennaisista teoreetikoista esimerkiksi Genette (1988, 139–141) ja Ryan (2011, 35) pitävät

sisäistekijää turhana, sillä heidän mukaansa kaiken tekstissä voi palauttaa joko kertojaan tai todelliseen tekijään. Kumpikaan ei kiistä perusolettamusta, että narratologialla ei tuoteta tietoa todellisesta tekijästä. Genette (1988, 148–149) hyväksyy sisäistekijän tekstin muodostamana kuvana tekijästään mutta ei toimijana tekstissä. Ryan (2011, 35) tarjoaa tilalle mahdollisten maailmojen mallia, jossa todellinen tekijä ja lukija sijaitsevat eri todellisuudessa kuin kertoja ja yleisö. Fiktiivinen kertomus perustuu uudelleenkeskittämisen prosessiin, jossa tekijä tekeytyy fiktiiviseksi kertojaksi ja lukija yleisöksi. (Ryan 1991, 24–26, 66.) Tämän mallin ja sisäistekijän sisältävien mallien välillä on yhteys: kummissakaan tila todellisen tekijän ja kertojan välillä ei ole tyhjä. Ryanin mallissa sen täyttää uudelleenkeskittämisen prosessi, kun taas toisissa sisäistekijän ja -lukijan kommunikaatio. En näe estettä soveltaa sisäistekijää sellaisten teorioiden kanssa, jotka eivät sitä käytä, sillä ne täyttävät saman teoria-aukon eri tavalla.²

Pohjan akassa monitulkintaisuus koskee sekä tarinamaailmaa että kerronnan hierarkiaa, ja nämä vaikuttavat toisiinsa. Keskeisimmät kerronnassa hahmottuvista maailmoista ovat varsinainen tarinamaailma ja Louhen sisäinen maailma. Aloitan tarkastelemalla niiden välistä liikettä ontologisen metalepsiksen näkökulmasta ja osoitan maailmojen luonteen tulkinnanvaraisuuden. Sitten tarkastelen retorisen ja ontologisen metalepsiksen määrittelyä pakenevaa kommunikaatiota useiden kertovien tasojen välillä ja osoitan paradoksin, jota ei voi palauttaa kertojiin. Lopuksi tarkastelen todentamaani monitulkintaisuutta sisäistekijän käsitteen avulla.

Louhen maailmojen metalepsis

Kirjailija istui tuolille, meille tuotiin kahvia, aurinko paistoi. Hän yritti avata elämäni. Olen Louhi, mahtava taika ja arvoitus. Sanani katkeavat hiljalleen. On vain Pohjola, taivaalla läikkyvä revontuli ja porojen karheat korvat. (PA, 7.)

Katkelma teoksen alusta tiivistää kaksi maailmaa ja sen, kuinka niiden välillä liikutaan. Kirjailijahahmo Pertti istuu tuoliin vanhainkodin nykyhetkessä. Tämä ajallis-paikallinen sijainti on teoksen varsinainen tarinamaailma. Ryanin (1991, 51) pienimmän poikkeaman periaatteen mukaan lukija rakentaa keskeisimmän tarinamaailman oman maailmansa pohjalta, kunnes tekstiympäristö viittaa poikkeamaan. Esimerkissä aikamuodon vaihtuminen vaikuttaa poikkeaman syntyyn, sillä preesensjaksot muodostavat erilliseen maailmaan sijoittuvan sisäkkäiskertomuksen, jonka hahmo kertoja itse on. Maailma, johon sisäkkäiskertomus sijoittuu, muistuttaa *Kalevalan* maailmaa tapahtumineen ja henkilöineen. Se on erillään varsinaisesta tarinamaailmasta, mutta Louhen siirtymät maailmojen välillä luovat niiden välille suhteen, jonka olemassaolo on poikkeama arkimaailman odotuksenmukaisuudesta.

Romaanissa on minäkertoja Louhen lisäksi kolmannen persoonan kertoja, joka seuraa Louhen luona vanhainkodissa vierailevaa ja havainnoistaan kirjaa kirjoittavaa Perttiä ja hänen lisäksi Louhen vävyä, Ilkkaa. Vähitellen paljastuu, että he ovat sama henkilö. Kun Ilkka/Pertti mainitaan ensi kerran, luku alkaa kursiivitekstistä, jonka jälkeen kertoja toteaa: ”Pertti nosti sormet näppämiltä” (PA, 21). Kursiivi paljastuu Pertin kirjoitukseksi. Kirjoitusta voidaan pitää sisäkkäisenä minäkerrontana, joka on alisteinen taso kolmannen persoonan kertojalle. Nämä ja Louhi-kertoja kuvaavat osittain samaa tarinamaailmaa, vanhainkodin aikaa ja paikkaa. Genetten (1980, 234) mukaan kertoja voi aina luoda uuden kertovan tason, mutta metaleptis tapahtuu vasta, jos siirtymä ei palaudu kerronnan logiikkaan. Lähtökohtaisesti kursiivikirjailijan osuudet ja Louhen liike varsinaisen tarinamaailman ja sisäisen maailmansa välillä omassa kerronnassaan eivät ole metaleptistä. Siirtymistä tekee metaleptisiä maailmojen sekoittuminen tason vaihdoksissa.

”Älä, älä raivoa äidilleni!” Tytin katse varoittaa. ”Siinä se istuu pöydän luona, mutta saattaa milloin tahansa levittää hurjat siipensä ja lentää kokkona taivaalle, sytyttää tuleen pilvenreunat, polttaa isäsi, siskosi.”

”Älä minulle raivoa”, sanon itsekin ääneen, varmuuden vuoksi.

”Ei tässä raivota vaan puetaan”, Valkojakku vastasi ja kiskoi pohjettani. Nyt hoitajia oli kaksi, ja he halusivat sukat jalkoihini. (PA, 129.)

Louhen sisäinen maailma on rakennettu tarinamaailman todellisuutta ja *Kalevalaa* yhdistelemällä. Tilanteessa Louhi on juuri antanut Ilmariselle uuden mahdottomuustehtävän, mistä seppä on hermostunut. Rouva Pohjan tytär Tytti antaa sepälle sanattoman neuvon, samoin kuin Louhen tytär ”Pohjan tytti” (*Kalevala*, 143) neuvoo Ilmarista kilpakosinnassa eepoksen 19. runossa. Kertoja sekoittaa kaksi maailmaansa toisiinsa, mihin paikantuu metaleptinen ja yllättävä vaihdos. Hän sanoo sisäisen maailmansa Ilmariselle tarkoitetun repliikin vahingossa hoitajille vanhainkodin maailmassa. Metaleptisensä vaikutusala riippuu siitä, tulkitseeko Louhen sisäisen maailman luonnollisena vai yliluonnollisena. Valinta kiteytyy esimerkiksi uhkauksessa Louhen kotkaksi muuttamisesta. Jos Louhi pystyy muuttumaan kotkaksi, kuten *Kalevalan* 43. runossa, on kyse yliluonnollisesta maailmasta. Toisaalta kotkan voi tulkita kuvakielisenä ilmaisuna Louhen suuttumuksen vaarallisuudesta.

Yliluonnollisesta tulkinnasta seuraa, että Louhi todella siirtyy *Kalevalan* maailmaan, jolloin se on Maria Nikolajevan (1988, 36) määrittelemä sekundaari-maailma eli yliluonnollisia elementtejä sisältävä maailma, johon arkimaailman kaltaisesta maailmasta voi siirtyä. Koska samalla herää eloon tarinamaailmassa sijaitsevan eepoksen maailma, tapahtuu ontologinen metaleptis klassisimmillaan Ryanin (2006, 208; vrt. Klimek 2011, 30) mukaan, eli fiktiivisesti toden maailman sisällä fiktiivinen teos alkaa elää ja henkilöhahmo siirtyy sen maailmaan. Toinen tapa tulkita rouva Pohjan suhdetta *Kalevalaan* on, että hän on luonut

Metalepsis vaikuttaa Pohjan akassa monisyisesti kerronnan ja tarinamaailmojen rakenteeseen.

turvapaikakseen vanhainkodin ankeaa arkea vastaan mielen maailman, jossa sekoittuvat muistot ja fiktiiviset ainekset *Kalevalasta*. Tällöin sisäinen maailma ei ole yliluonnollinen, eikä metalepsis koske kuin rouvan sisäistä maailmaa ja kokemusta ulkopuolisesta tarinamaailmasta, sillä hän on ainoa, joka kokee kahden maailman olemassaolon. Vaikka selitys olisi luonnollinen, metalepsis on Louhen kokemuksessa ontologinen ja rikkoo pysyvästi tämän maailmojen rajat, sillä hän liukuu maailmasta toiseen niin vapaasti, että on mahdollista sekoittaa ne ja puhua väärän maailmaan.

Sisäisen maailman luonnollisuudella tai yliluonnollisuudella on seurauksia tarinamaailman kannalta. Jos sisäinen maailma on yliluonnollinen, rouva Pohja on Louhi Pohjolan emäntä, joka on tavalla tai toisella tullut tarinamaailmaan *Kalevalan* maailmasta. Siitä seuraa mahdollisuus, että maailmojen välillä on muutakin liikettä ja että tarinamaailmassa sijaitsevan teoksen *Kalevala* alkujuurret ovat sekundaarimaailmassa, mikä on yleistä fantastisissa *Kalevala*-muunnelmissa (Ahola 2020, 161). *Kalevalan* maailman hyväksyminen tarinamaailmassa todelliseksi maailmaksi, johon voi siirtyä, sulauttaa ontologisen metalepsiksen tarkoittamalla tavalla sen maailman yhdeksi tarinamaailman kanssa. Klimek (2011, 33) on havainnut metalepsisten johdattavan olemassaolon alkuperää koskevien filosofisten pohdintojen äärelle. Sekundaarimaailmaan ja ontologiseen metalepsikseen liittyy kysymys *Kalevalan* alkuperästä tarinamaailmassa. Onko tarinamaailman todellisuudessa *Kalevala* peräisin tuosta maailmasta vai tuo maailma *Kalevalasta* eli onko Louhen sisäinen maailma itse *Kalevalan* maailma vai onko se erillinen sekundaarimaailma, jonka pohjalta *Kalevalakin* on kirjoitettu? Kysymys koskee maailman perusolemusta – sitä, mikä on mahdollista ja mikä ei – ja jää avoimeksi, mikä vaikeuttaa tarinamaailman hahmottamista. Kyse ei ole vain valinnasta yliluonnollisen ja luonnollisen tulkinnan välillä, vaikka se paikallisesti ratkaisee ontologisen metalepsiksen laajuuden. Valitsi kumman hyvänsä, vaihtoehtoinen tulkinta ei tule pois suljetuksi. Päinvastoin monitulkintaisuus korostuu, kun se kertaantuu kertojien keskinäisen suhteen ja kerronnan kokonaisrakenteen tulkinnassa, kuten seuraavaksi osoitan.

Metalepsis horjuttaa kerronnan hierarkiaa ja tarinamaailmaa

Teoksen kokonaisrakenteen vaikeasti hahmottuvuus kiteytyy kysymykseen, kuka kerronnan hierarkiassa on korkeimmalla. Paitsi Ilkka/Pertin kursiivi-
osuudet kolmannen persoonan kerronnassa, myös Louhen preesenskerron-
nassa esiintyy useita sisäkkäiskertoja. Lisäksi kertojien välillä on useamman
tason ylittäviä metaleptisiä puhutteluja, joita on vaikea palauttaa kerronnan
logiikkaan. Teoksen radikaalein yksittäinen monia tasoja ylittävä metaleptinen
kohtaus on Tytin tarina Kullervosta. Siinä Louhi-kertoja kehottaa sisäisessä
maailmassaan Tyttiä kertomaan Kullervosta, mistä alkaa Louhen diskurssille
alisteinen Tytin minämuotoinen sisäkkäiskertomus, joka on merkitty ”Tytti
kertoo” (PA, 199):

Kullervo vuolee leipää ja huutaa: ”Paha on porton paistannainen! Rikoin
veitseni limpunkylkeen, rauta katkesi kiventerään.”

Maammo, älä jätä Kullervolle sijaa kirjassasi, siinä minkä joku vielä
kirjoittaa. Älä sano näistä puheista kirjurille sanaakaan. Kullervo, mikä lie
pikkupakolainen! Ostetaan semmoisille lippu ja lähetetään takaisin kotiin!

*Haluatko tuhota Kullervon? Pojan, joka puki sudet lampaan nahkaan ja ajoi ne
navetan pihaan?*

Onko se sitten kohtuullista? Yhdestä kivenmurikasta otti ja tulistui sillä
lailla? (PA, 200.)

Katkelmassa Tytti puhuttelee Louhea: ”Maammo, älä jätä Kullervolle sijaa kir-
jassasi”. Kyseessä on Louhi-kertojan tuottaman sisäisen maailman kerrontati-
lanne, jossa Louhi on Tytin sisäkkäiskertomuksen konkreettinen yleisö, joten
puhuttelu on luonnollinen, mutta sisältö aiheuttaa metaleptisen vaikutelman.
Tarinamaailmassa Ilkka/Perti kirjoittaa kirjaa Louhesta vanhainkodin nyky-
hetkessä, josta Louhen muistoissa ja menneisyydessä sijaitsevalla Tytillä, joka
tarinamaailman nykyhetkessä on kuollut, ei loogisesti voi olla tietoa. Toki Tytin
puhe kirjasta, jonka joku vielä kirjoittaa, voi olla arvaus ja ennakointi, jolloin
kerronnan ja maailman tasot eivät rikkoudu. Metalepsiksen suuntaan tulkintaa
ajaa se, että seuraavaksi kursiivikirjailija tunkeutuu kommentoimaan Louhen
kertomuksen sisäkkäiskertomuksen kertojaa ja alkaa keskustella tämän kanssa.
Hän puhuttelee Tyttiä nimeltä: ”Kyllä se olet sinä, Pohjan Tytti” (PA, 200). Katkel-
massa on läsnä viisi kerronnan tasoa, jotka sekoittuvat keskenään. Tytti kertoo
Kullervosta, ja hänen siteeraamansa Kullervon repliikki muodostaa syvimmän
tason (1). Tytin kertomus (2) on alisteinen Louhen kertomukselle (3). Kursiivi-
diskurssi (4) tulee näiden tasojen ulkopuolelta ja kuljettaa implisiittisesti muka-
naan kolmannen persoonan kerrontaa (5), jolle se on alisteinen.

Se, että Tytti keskustelee Pertin/Ilkan kanssa yli tasorajojen, on retorinen
metalepsis, mutta siinä on mahdollisuudessaan ontologisen metalepsiksen
piirteitä. Se ei ole yhtä jyrkkä kuin usein ontologisen metalepsiksen esimerkkinä

käytetty tapaus, jossa henkilöahmo astuu ulos kirjasta ja alkaa elää lukijansa kanssa (ks. esim. Ryan 2006, 208), mutta hetkellisesti vaikutus on samankaltainen. Se tuottaa hetkeksi oudon tarinamaailman, jossa entinen aviopari voi keskustella yli ajan, kuoleman ja kerronnan tasojen, mutta keskustelun jälkeen Tytti lopettaa kertomuksensa, Louhi palaa menneisyydestä nykyhetkeen ja Ilkka/Pertti vetäytyy taas näkymättömiin. Kukin kertoja on palautettavissa alkuperäiselle tasolle siitä huolimatta, että kommunikaatio tapahtui. Kategoriat vuotavat: kerronnan tasot ylittävä laajasti ymmärretty retorinen metalepsis aiheuttaa väliaikaisen ontologisen metalepsiksen.

Louhen kerronnan ja kolmannen persoonan kerronnan tason suhde on hierarkian näkökulmasta epäselvä. Edellä kuvatun monta tasoa ylittävän metalepsiksen myötä hämärtyvät myös sen maailman rajat, jota nämä kertojat tuottavat yhdessä eli varsinaisen tarinamaailman. Moninkertainen metalepsis etualaistaa kerronnan rakenteet ja tekee teoksesta metafiktiivisen eli oman fiktiivisyytensä tiedostavan. Hutcheon (1991, 58) nostaa metalepsiksen keskeiseksi metafiktiokeinoksi. *Pohjan akassa* metalepsikset yhdistettynä kirjan tuottamiseen, johon sekä Louhi että Ilkka/Pertti tarinamaailmassa pyrkivät, ohjaavat kysymään, kuka tarinasta ja kerronnasta on vastuussa. Pertti vierailee Louhen luona kirjoittaakseen kirjan vanhainkodista, kun taas tämä kertoo tarinaansa omilla ehdoillaan. Kumpikin pitää itseään ”kirjan” hallitsijana. Louhi toteaa: ”Pertti saa nyt luvan kirjoittaa tämän kirjan [--] kerron, miten asiat todella tapahtuivat” (PA, 44). Louhi aloittaa kertomuksen, mutta kursiivikirjailija lopettaa sen: ”*Se on täytetty. Viimeinen sivu*” (PA, 233). Tällä rakenteella kertomus kurottaa itsensä ulkopuolelle ja esittää olevansa lopputulos Louhen ja Ilkka/Pertin välisestä kertomuksen hallintaa koskevasta kiistasta.³

Tulkinta korkeimmasta kertojasta vaikuttaa kerronnan kokonaisrakenteeseen ja sen tuottamiin merkityksiin. Jos korkein on Louhi, hän on minäkerrontansa lisäksi vastuussa sekä Ilkka/Pertti-hahmon kuvauksesta kolmannessa persoonassa että tälle alisteisesti ensimmäisessä persoonassa, ja syntyvä teos on hänen tuotoksensa. Jos taas Ilkka/Pertti on vastuussa, Louhi ja tämän sisäinen maailma ovat viime kädessä hänen tuotostaan kuten myös hänen itsensä kuvaaminen kolmannessa persoonassa. Toisaalta kertojia ei ole pakko nähdä toisilleen alisteisina, vaan yksi vaihtoehto on, että Louhen diskurssin takana on yksi kertoja ja kolmannen persoonan sekä Ilkka/Pertin minäkerrontajaksojen takana toinen kilpaileva kertoja, ja lopultakin on epäselvää, kumman tuotos syntyvä kokonaisuus on enemmän. Se, minkä ratkaisun korkeimmasta kertojasta tulkinnan pohjaksi valitsee, järjestää uusiin alistussuhteisiin myös muut kertojat, mikä taas vaikuttaa tulkintaan niistä. Esimerkiksi Tytti asettuu eri valoon sen mukaan, onko hänen diskurssistaan vastuussa entinen aviomies vai äiti.

Genetten (1980, 236) metalepsikseen liittyväksi toteamaa pseudodiegesistä, jossa kertoja tekeytyy toiseksi, on kutsuttu hyperlepsikseksi (ks. Pier 2014, 333; Lutas 2016, 37). *Pohjan akassa* hyperlepsis kietoutuu metalepsikseen, sillä sekä

Ilkka/Pertin että Louhen korkeimmaksi kertojaksi nostava tulkinta kerrontarakenteesta sisältää jatkotulkinnan, että jompikumpi on vastuussa toisen diskurssista. Valinta muuttaa kaikkien kerronnan tasojen suhdetta toisiinsa. Kumpikaan vaihtoehto ei osoittaudu oikeaksi, vaan tulkinta ratkaisee, millainen on kerronnasta muodostuva maailmojen kokonaisuus. Tulkinnat, joissa Louhi-kertoja on kolmannen persoonan kanssa samalla tai ylemmällä tasolla, jättävät avoimeksi mahdollisuuden nähdä Kalevala-maailma joko muistisairaana itselleen kehittämänä turvapaikkana tai sekundaarimaailmana, josta Louhi on siirtynyt nykysuomalaiseen vanhainkotiin. Jos taas Ilkka/Pertti on korkeimman tason kertoja, mahdolliseksi tulee tulkinta, jonka mukaan Louhen muistot eivät sijoitu kalevalaiseen maailmaan ollenkaan, vaan Louhi on kertonut Ilkka/Pertille tavallisia muistoja, jotka tämä on sitten taiteellisiin tarkoituksiin värittänyt Kalevala-aineiksilla uudelleentuottaessaan Louhen diskurssin. Tarinamaailman rajat ovat metalepsisten ja hyperlepsiksen vuoksi hämäriä, koska kommunikaatorakenne pyörähtää niin moneen asentoon riippuen siitä, millaisiin alistussuhteisiin korkeimmat kertojat keskenään tulkitaan, ei siksi, että tasot sulautuisivat toisiinsa, kuten ontologinen metalepsis Ryanin mukaan edellyttää.

Sisäistekijä ja Kalevala koherenssin lähteenä

Metalepsisten seuraaminen johtaa vaikeaselkoiseen kuvaan kertojien hierarkiasta, eikä romaanille hahmotu selkeästi kertovaa auktoriteettia. Klimekin (2011, 36) mukaan monimutkaiset metalepsikset voivat johtaa kerronnan tasojen hämärtymiseen, jolloin on vaikea päätellä, kuka on vastuussa kenenkin diskurssista. Siitä on kyse myös *Pohjan akan* monitulkintaisessa hyperlepsiksessä, jossa korkein kertoja jää tulkinnanvaraiseksi. Se, ettei teksti ohjaa kohti mitään yksittäistä vaihtoehtoa, pakottaa lukijan säilyttämään rinnakkain useita vaihtoehtoja kerronnan rakenteesta. Tilanne on tulkinnallisesti samankaltainen kuin epäluotettava kerronta, jossa lukija joutuu prosessoimaan rinnakkain kertojan versiota ja kokonaisuudesta hahmottuvaa versiota tapahtumista. Epäluotettavan kerronnan tilannetta kuvaamaan on kehitetty sisäistekijän käsite, ja tilanteiden samankaltaisuuden vuoksi on perusteltua tarkastella sisäistekijän toimijuutta metalepsiksessä tekstin johdonmukaisuuden tuojana (vrt. Phelan 2005, 47; 2011, 119). Huomioimalla sisäistekijän kertovien tasojen yläpuolella koossapitävänä voimana, joka hallitsee merkityskokonaisuutta, on mahdollista katsoa päällisin puolin sekavan rakenteen yli ja tarkastella, mitä sisäistekijä tahtoo sillä ilmaista. Siinä missä ristiriita kerrotun ja kokonaisuuden välillä tuo sisäistekijän esiin epäluotettavassa kerronnassa, metalepsiksessä tällaiseksi ristiriidaksi paikantuu paradoksi, joka saa tulkinnan horjumaan erilaisten tarinamaailmojen välillä. *Pohjan akan* suurin paradoksi on hyperlepsis. Paradoksin synnyttää mahdottomuus päätyä ratkaisuun siitä, kuka on korkein kertoja.

*Täydennettynäkään jako ontologiseen ja retoriseen
metalepsikseen ei riitä kuvaamaan näin monimutkaisten
metalepsisten vaikutuksia kerronnan ja maailman
rakenteisiin.*

Koska valinta vaikuttaa maailmojen luonteeseen, asian ratkaisemattomuus jättää kertomuksen kaikkien tasojen ja maailmojen rajat epämääräisiksi.

Yksi sisäistekijän tarkoittama merkitys, joka hyperleipsis-paradoksista nousee, on muistisairaana heikon aseman alleviivaaminen. Se tapahtuu, kun muistisairaana epävarmuus todellisuuden rajoista kertaantuu peilautumalla ratkaisemattomaan epävarmuuteen kerronnan rakenteesta. Sekä vaihtelevat ajat että tarinamaailman lainalaisuuksia yhdessä keskustellen muodostavat kertojat luovat vaikutelmaa todellisuuden hämärärajoista, joka vertautuu muistisairaana epävakaiseen kuvaan maailmasta. Louhen siirtymät tarinamaailman ja sisäisen maailman välillä muistuttavat Anna Ovaskan (2020) havaintoja mielisairaudesta kuvauksista. Hän osoittaa, että kerronnan ensimmäisen ja kolmannen persoonan sekä aikamuotojen vaihtelulla voi luoda vaikutelman skitsofreenisen ihmisen kokemuksesta (mt., 253–255). Hänen aineistostaan löytyy myös kohta, jossa psykoottinen minäkertoja kuvaa omaa sisäistä maailmaansa, mutta muiden henkilöhahmojen kommentit sitovat minäkertojan diskurssin tarinamaailman todellisuuteen (mt., 264–265). Tällaisia siltoja henkilöhahmon sisäisen maailman ja henkilöhahmojen kesken jaetun tarinamaailman välillä on *Pohjan akassa* useita. Ne näyttävät Louhen tahattomina siirtyminä maailmasta toiseen sekä Louhen ja muiden henkilöhahmojen erilaisessa suhtautumisessa *Kalevalaan*.

Kalevalan rooli Louhen muistoissa on eepoksen tuntevalle lukijalle selvä, mutta tarinamaailmassa kukaan ei kiinnitä yhteyteen huomiota. ”*Tämän vuoden elojuhlille tehdään näytelmä Kalevalasta*” (PA, 204), hoitaja muistuttaa asukasta. Muut henkilöt tuntevat *Kalevalan*, mutta eivät yhdistä sitä rouva Pohjaan. Hän itse yhdistää näytelmän Väinämöisen oman maailmansa Väinämöiseen, jonka kanssa on huonoissa väleissä: ”Niin puhui vaka vanha Väinämöinen, tietäjä iänikuinen. Yritin viskata häntä virsikirjalla, mutta Valkojakku nappasi käteni omaansa” (PA, 207). Näytelmän kertojana toimiva hoitaja huomaa yrityksen ja

ottaa sen mukaan esityksen päättävään opetukseen: ”Emme kai hylkää elävää ihmistä, joka ei vastaa meille halumme mukaan vaan kenties viskaa virsikirjalla” (PA, 208). Opetuksen osana teko irtoaa kalevalaisen maailman kontekstista ja muuttuu muistisairaana irrationaaliseksi teoksi. Asetelma konkretisoi muistisairaana kokemusta. Henkilön toiminta vaikuttaa ulos päin järjettömältä, kun tämä ei enää pysty ilmaisemaan ajatustensa syy-seuraussuhteita. Merkitys korostuu, sillä näytelmä muodostaa sisäkkäiskertomuksen, joka muistuttaa kertomusta itseään (vrt. Dällenbach 1989, 8). Siinä missä näytelmässä hoitajan opetuskommentti rakentaa Louhen kokemuksesta eriävää versiota tarinamaailman tapahtumista, kokonaisuudessaan *Pohjan akassa* tasapainotellaan Louhi-kertojan ja kolmannen persoonan kertojan versioiden välillä.

Epävarmuus koko kerronnan hallinnasta ja tarinamaailman todellisuudesta peilaa muistisairauden perustavanlaatuisuutta. Metalepsisten ja hyperlepsiksen takia häilyvä kerrontarakenne on sisäistekijän tason ilmiö ennen kaikkea siksi, että rakenteen tuottamat merkitykset eivät ole sidoksissa siihen, minkä hierarkian lukija tulkinnassaan kertojien välille valitsee, vaan merkitys muodostuu monitulkintaisuudessa itsessään. Samat rakenteet tekevät teoksesta metafiktiivisen eli suuntaavat huomion kertomuksen olemukseen fiktiivisenä rakenteena – kaunokirjalliseen teokseen ja sen tuottamiseen. Tämä liittyy *Kalevalan* uudelleentulkintaan ja sen syntyprosessin kommentoimiseen.

”Kas, kas, miten Ilmarinen vaivasi sanoja, käänsi ja väänsi ja yritti olla runoniekka”, Kyllikki nyrpistää nenää. ”Eiväthän hänen satunsa ole edes omia! Hän vain keräsi säkeitä, kokosi niistä kirjan ja väittää sitä nyt omakseen. Sen kannessa lukee miehen nimi, ja Louhi on siinä kuin perkele, pohjoisen hiisi.” (PA, 127.)

Kyllikin repliikki on yksi teoksen metafiktiivisyyden tihentymistä ja monta tasoa ylittävistä metalepsiksistä. Hän puhuu Ilmarisesta, mutta kirjailijuus ei yhdisty *Kalevalan* Ilmariseen vaan tarinamaailman Ilkka/Perttiin. Säkeiden kerääminen ja kirjan kokoaminen sekä Louhen kuvaaminen negatiivisessa valossa yhdistyy myös Elias Lönnrotiin ja *Kalevalaan*. Sisäistekijään viittaava paradoksi paikantuu siihen, että Kyllikki lausuu sanansa sisäisessä maailmassa, josta Louhi kertoo ja Ilkka kuuntelee, mutta kommentti kohdistuu Kyllikin omaa tasoa ylemmäs ja viittaus Lönnrotiin vielä korkeammalle tasolle. Ratkaisulla sisäistekijä kutsuu tarkastelemaan *Kalevalan* sijoittumista teoksen tasorakenteeseen ja havaitsemaan sen esittämät kommentit *Kalevalan* synnystä. Eepos kertautuu teoksen rakenteessa monella tasolla. Louhen sisäinen maailma on versio *Kalevalan* maailmasta. Eepoksen tapahtumat ja henkilöt versioituvat vanhainkodinkin tarinamaailmassa, sillä rouva esittää *Kalevalan* omana menneisyytenään, jolloin vanhainkodin arki näyttäytyy eepoksen jatkona. Silti samassa tarinamaailmassa sijaitsee *Kalevala*-teos, jonka henkilöhahmot tuntevat ja josta he tekevät oman näytelmäversion. Lisäksi on vielä *Kalevala*,

josta kukaan tarinamaailmassa ei ole tietoinen: sisäistekijän tason lähdeteksti *Kalevala*, jonka lukija tuntee. Tähän liittyy Tammen (1992, 117–118) ajatus, että sisäistekijän lisäksi lukija rakentaa tekstistä aina myös lukijan, jonka olettaa tekijän olettaneen. *Pohjan akka* kantaa oletusta lukijasta, joka tuntee *Kalevalan*.

Yhteys *Kalevalaan* ohjaa ennakoimaan juonen etenemistä. Yksi esimerkki on Tytin kohtalo. *Kalevalassa* Louhella on kaksi tytärtä, joista toisen Ilmarinen saa vaimokseen taottuaan Sammon. Kullervon tapettua naisen Ilmarinen ryöstää itselleen Louhen toisen tyttären. Tytär suututtaa matkalla Ilmarisen niin, että tämä laulaa naisen lokiksi. Louhi menettää molemmat tyttärensä. Romaanin Tytissä yhdistyvät eepoksen kaksi tytärtä. Kun Ilmarinen ja Tytti kertomuksessa päätyvät eepoksen mallin mukaisesti aviopariksi, lukija osaa odottaa, että Tytille käy huonosti. Kullervon vuoksi tytär ei romaanissa kuole, kuten *Kalevalassa*, vaan syöpään. Sen sijaan hänen kuolemaansa vihjaillaan lokiksi laulamiseen viittaamalla. Louhen kerronnassa mainitaan usein Tytin yhteydessä lokki, ja mitä lähemmäs kuoleman paljastaminen tulee, sitä tiheämmäksi käyvät lokin maininnat. Yhteys *Kalevalaan* on sisäistekijän keino ylläpitää tarinamaailman rakennetta. Vaikka Louhen muistot esitetään epäkronologisesti pala kerrallaan, *Kalevalaan* pohjaava tarina etenee ja sen tapahtumapaikka, Louhen sisäinen maailma, pysyy selvärajaisena. Sen ympärillä kerronnan hierarkia ja tarinamaailma häilyvät metalepsisten vuoksi. Kalevalainen maailma ja Louhen tarina ovat monitasoisen kertomuksen kova ydin, jota ontologisen metalepsiksen vaikutus ei epävakauta, koska lukija täydentää tätä maailmaa *Kalevalan* tuntemuksensa avulla. *Kalevala* toimii odotusten lähteenä siitä, mitä tulee tapahtumaan, kun se kerran on aktivoitu mukaan tulkintapotentiaaliin. Näitä lukijan odotuksia sisäistekijä käyttää hyväkseen paitsi maailmanrakentamisessa myös tehostamassa *Kalevalan* mallista poikkeamista. Phelanin (2005, 1, 12) mukaan sisäistekijä käyttää kertojia välineenä välittääkseen oman viestinsä omalle yleisölleen kertojan sitä tietämättä. *Pohjan akassa* korkeimman Kalevalayhteyden operointi on tällaista sisäistekijän toimintaa. Vaikka kertojat kilpailevat kertomuksen hallinnasta, Kalevala-yhteyttä ne eivät operoi, sillä kukaan kertojista ei tuo ilmi, että tietoisesti tuottaisi kertomustaan *Kalevalan* pohjalta, vaikka ne osoittavat tuntevansa teoksen *Kalevala*.

Lopuksi

Metalepsis vaikuttaa *Pohjan akassa* monisyisesti kerronnan ja tarinamaailmojen rakenteeseen. Hyperlepsis pitää kerronnan rakenteen jatkuvassa tulkinnallisessa liikkeessä, mikä edelleen pitää yllä useita versioita tarinamaailmasta. Sen ratkaiseminen, onko Louhen sisäinen maailma yliluonnollinen vai mielen maailma, vakauttaa tarinamaailman joko realistiseksi tai fantastiseksi. Kokonaisuudessaan se ei tarinamaailmaa vakauta, sillä kertomuksen hierarkkinen rakenne jää liikkeeseen. Hyperlepsiksen ja monimutkaisten metalepsisten

yhdistelmän vuoksi lopullista varmuutta siitä, hallitseeko kerronnan hierarkiassa Louhi- vai Ilkka/Pertti-hahmo, ei voi saada, jolloin monet mahdolliset tulkinnat tarinamaailmasta jäävät avoimeksi. Toisessa ääripäässä *Kalevala* on vain taiteilijan intertekstuaalisen innoituksen lähde, toisessa konkreettinen fantasiamaailma. Joka tapauksessa intertekstuaalinen suhde *Kalevalaan* vahvistaa häilyvää tarinamaailmaa, sillä *Kalevalan* maailma pysyy vakaana viittauksen kohteena, vaikka muuttuva kerronnan rakenne kehystää sen eri tavalla tulkinnasta riippuen.

Kaikessa monimutkaisuudessaan metalepsis, hyperlepsis ja yhteys *Kalevalaan* ovat keinoja, joilla sisäistekijä *Pohjan akassa* välittää merkityksiä. Teos mallintaa muistisairauden kokemusta, kaunokirjallisen teoksen syntyä ja versioi *Kalevalaa* ottaen kantaa sen omaan luonteeseen yhtenä mahdollisena tulkintana käytetystä aineistosta. Käsittelytapani on edellyttänyt kertovien tasojen ja kertomuksen synnyttämien maailmojen suhteuttamista toisiinsa sekä sisäistekijän tasoon. Täydennettynäkään jako ontologiseen ja retoriseen metalepsikseen ei riitä kuvaamaan näin monimutkaisten metalepsisten vaikutuksia kerronnan ja maailman rakenteisiin tai avaamaan niitä tulkinnalle, vaan olen osoittanut sisäistekijän käsitteen hyödyllisyyden niin metalepsisten kuin intertekstuaalisuuden käsittelyssä. Teorian kentällä on tilaa myös tuleville sovellutuksille, jotka entistä selkeämmin suhteuttavat tarinamaailman rajat kerronnan hierarkkiseen rakenteeseen, johon myös sisäistekijä kuuluu.

Viitteet

1 Ilman sisäistekijää niitä on osoittanut Sántti (2020a; 2020b) queer-narratologisessa luennassaan metaleptisistä teksteistä.

2 Vrt. Olson (2003, 98–99), joka osoittaa yhteisiä piirteitä sisäistekijän ja yhden sen tunnetuimman haastajan, Nünningin (1999) tekstuaalisen kokonaisuuden käsitteen, välillä.

3 Vrt. Malmion (2008, 169) havainto kertojista, joilla on kilpaileva näkemys kertomuksen rakenteesta ja totuudesta. Suomessa metalepsistä ovat tarkastelleet metafiktio keinona myös esim. Hietasaari (2011) ja Laitinen (2015).

Aineisto

Kalevala 2004 (1849). Helsinki: Like.

Vilén, Seija 2012. *Pohjan akka* [=PA]. Helsinki: Avain.

Kirjallisuus

- Ahola, Elli-Mari 2020. Kansalliseepos fantasian ja arkimaailman välillä. Kalevala-muunnelmien maailmat 2000-luvulla. Teoksessa *Tuolla puolen, siellä jossakin. Käsityksiä kuvitelluista maailmoista*. Toim. Ulla Piela & Petja Kauppi. Kalevalaseuran vuosikirja 99. Helsinki: SKS, 147–166.
- Booth, Wayne 1983 (1961). *The Rhetoric of Fiction*. Second edition. Chicago: The University of Chicago Press.
- Chatman, Seymour 1978. *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Dällenbach, Lucien 1989. *The Mirror in the Text. (Le récit spéculaire: essai sur la mise en abyme, 1977.)* Trans. Jeremy Whiteley & Emma Hughes. Chicago: University of Chicago Press.
- Fludernik, Monika 2003. Scene Shift, Metalepsis, and the Metaleptic Mode. *Style* 37(4), 382–400.
- Genette, Gérard 1980. *Narrative Discourse: An Essay in Method. (Discours du récit, 1972.)* Trans. Jane E. Lewin. Ithaca & New York: Cornell University Press.
- 1988. *Narrative Discourse Revisited. (Nouveau discours du récit, 1983.)* Trans. Jane E. Lewin. Ithaca & New York: Cornell University Press.
- 1997. *Palimpsests: Literature in the Second Degree. (Editions du Seuil, 1982.)* Trans. Channa Newman & Claude Doubinsky. Lincoln & London: University of Nebraska Press.
- Hietasaari, Marita 2007. Metalepsis kerrontastrategiana Lars Sundin historiallisissa romaaneissa. *Avain* 2/2007, 45–62. <https://doi.org/10.30665/av.74690>.
- 2011. *Totta, tarua vai narrinpeiliä? Lars Sundin Siklax-trilogian (meta)fiktiivinen historiankirjoitus*. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Hutcheon, Linda 1991 (1980). *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press. <https://doi.org/10.4324/9780203957721>.
- Hutcheon, Linda & Siobhan O'Flynn 2013 (2006). *A Theory of Adaptation*. Second edition. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203957721>.
- Klimek, Sonja 2011. Metalepsis in Fantasy Fiction. Teoksessa *Metalepsis in Popular Culture*. Eds Karin Kukkonen & Sonja Klimek. Berlin & New York: De Gruyter, 23–40. <https://doi.org/10.1515/9783110252804>.
- Kukkonen, Karin 2011a. Metalepsis in Popular Culture: An Introduction. Teoksessa *Metalepsis in Popular Culture*. Eds Karin Kukkonen & Sonja Klimek. Berlin & New York: De Gruyter, 1–21.
- 2011b. Metalepsis in Comics and Graphic Novels. Teoksessa *Metalepsis in Popular Culture*. Eds Karin Kukkonen & Sonja Klimek. Berlin & New York: De Gruyter, 213–231.
- Laitinen, Hanna 2015. *Historian ja nykyisyyden rakentuminen Juha Seppälän romaanissa* Routavuosi. Pro gradu. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lutas, Liviu 2016. Storyworlds and Paradoxical Narration: Putting Classifications to a Transmedial Test. Teoksessa *Narrative Theory, Literature and New Media – Narrative Minds and Virtual Worlds*. Eds Mari Hatavara, Matti Hyvärinen, Maria Mäkelä & Frans Mäyrä. New York & London: Routledge, 29–49. <https://doi.org/10.4324/9781315722313>.
- Malmio, Kristiina 2008. ”Ut genom ett så litet hål mellan fiktion och verklighet”: Gränsöverskridningar och postpostmodernitet i Lars Sunds roman *Eriks bok*. Teoksessa *Gränser i nordisk litteratur*. IASS XXVI 2006. Vol. 1. Red. Clas Zilliacus. Åbo: Åbo Akademis förlag, 161–171.
- Nikolajeva, Maria 1988. *The Magic Code: The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Nünning, Ansgar 1999. Reconceptualizing the Theory and Generic Scope of Unreliable Narration. Teoksessa *Trends in Narratological Research*. Ed. John Pier. Tours: Tours University Press, 63–84.
- Olson, Greta 2003. Reconsidering Unreliability: Fallible and Untrustworthy Narrators. *Narrative* 1/2003, 93–109. <https://www.jstor.org/stable/20107302>.

- Ovaska, Anna 2020. *Fictions of Madness: Shattering Minds and Worlds in Modernist Finnish Literature*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5743-0>.
- Phelan, James 2005. *Living to Tell about It: A Rhetoric and Ethics of Character Narration*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- 2011. The Implied Author, Deficient Narration, and Nonfiction Narrative: Or, What's Off-Kilter in "The Year of Magical Thinking" and "The Diving Bell and the Butterfly"? *Style* 45(1), 119–137.
- Pier, John 2014. Metalepsis. Teoksessa *Handbook of Narratology*. Eds Peter Hühn, Jan Christoph Meister, John Pier & Wolf Schmid. Berlin & Boston: De Gruyter, 326–343. <https://doi.org/10.1515/9783110316469>.
- Ryan, Marie-Laure 1991. *Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- 2001. *Narrative as Virtual Reality—Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*. Baltimore & London: The John Hopkins University Press.
- 2004. Metaleptic Machines. *Semiotica* 150(1-4), 439–469. <https://doi.org/10.1515/semi.2004.055>.
- 2006. *Avatars of Story*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- 2011. Meaning, Intent and the Implied Author. *Style* 45(1), 29–47.
- 2016. Texts, Worlds, Stories: Narrative Worlds as Cognitive and Ontological Concept. Teoksessa *Narrative Theory, Literature and New Media—Narrative Minds and Virtual Worlds*. Eds Mari Hatavara, Matti Hyvärinen, Maria Mäkelä & Frans Mäyrä. New York & London: Routledge, 11–28.
- Säntti, Joonas 2020a. Queer-kerronnan kiusalliset ja kurittomat kehykset: Metalepsiksen poliittiset merkitykset Anu Kaajan *Ledassa*. Teoksessa: *Paperinen avaruus. Näkökulmia kirjaesineen ja kirjallisuuden materiaalisuuksiin*. Toim. Kaisa Ahvenjärvi, Juri Joensuu, Anna Helle & Sanna Karkulehto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 291–318.
- 2020b. Aavesärkyä kertomuksen rakenteissa. Kerronnalliset ja sukupuoliset rajanylitykset Taneli Viljasen teoksessa *Kaikki tilat ovat täynnä aaveita. Niin & näin 2/20*, 78–88. <https://netn.fi/node/7588>.
- Tammi, Pekka 1991. Tekstistä, subtekstistä ja intertekstuaalisista kytkennöistä. Teoksessa *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toim. Auli Viikari. Helsinki: SKS, 59–103.
- 1992. *Kertova teksti. Esseitä Narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Wolf, Werner 2005. Metalepsis as a Transgeneric and Transmedial Phenomenon. Teoksessa *Narratology Beyond Literary Criticism: Mediality, Disciplinarity*. Ed. Jan Christoph Meister. Berlin & New York: De Gruyter, 83–108. <https://doi.org/10.1515/9783110201840>.